

Hasan Âli Ediz (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Sırbistan'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra, 1913 yılında, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askerî Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü, Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı" için tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askerî Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesine önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), *Anna Karenina* (Tolstoy), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soytarı* (Gorki), *Ekmegiimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki), Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Hasan Âli Ediz'in 1961 yılında dilimize kazandırdığı *Duman*'ın yanı sıra bir de 1938 yılında Vasıf Onat'la birlikte yaptığı *Babalar ve Çocuklar* çevirisi bulunmaktadır.

Duman ilk kez 1961 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılmıştır.

Eserin özgün adı:

Дым

ÇEVİRİNİN ÖNCEKİ BASIMLARI:

1961, Remzi Kitabevi

1991, Engin Yayıncılık

Yayınevinin Notu

Duman'ı yayına hazırladığımız süreçte, bazı pasajların çevirilerinde eksikler olduğunu tespit ettik. Değerli çevirmen Nuri Yıldırım, Rusça metin üzerinden bu eksiklerin giderilmesi ve okurlarımıza tam bir metin ulaştırılması konusunda yayınevimize destek oldu. Kıymetli emeği için teşekkürü borç biliriz.

Yordam Edebiyat

İ. S. TURGENYEV

DUMAN

ROMAN

TÜRKÇESİ

HASAN ÂLİ EDİZ

*yordam
edebiyat*

Yordam Edebiyat: 22 • **Duman** • İ. S. Turgenyev
ISBN 978-605-172-212-2 • *Türkçesi*: Hasan Âli Ediz
Düzeltilme: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Haziran 2017
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti. (Sertifika No: 12028)

İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44

Başakşehir - İstanbul

Tel: 0212 5650122

DUMAN

ROMAN

İVAN SERGEYEVIÇ TURGENYEV

Hasan Âli Ediz

Ailesi ve Çocukluğu

İvan Sergeyeviç Turgenyev, 28 Ekim 1818 tarihinde, Orel kentinde doğdu. Yakışıklı bir adam olan babası Sergey Nikolayeviç Turgenyev, yoksul düşmüş köklü, soylu bir ailedendi. Yaşama su-bay olarak atılmış, süvari albaylığına kadar yükselmişti. Spasskoye malikânesinin sahibi, yaşlı ve çirkince bir kadın olan Varvara Petrovna Lütovia (Turgenyev'in annesi) ile daha çok parası için evlenmişti. Evlendikten kısa bir süre sonra, daha yirmi altı yaşındayken ordudan ayrılmış, karısının malikânesinde bolluk içinde, aylak bir yaşayış sürmeye başlamıştı.

Turgenyev'in annesi Varvara Petrovna, kısa boylu, hafif çiçek bozuğu yüzlü, biraz kamburcaydı. Bununla birlikte akıllı, bilgili, okumuş bir kadındı. Turgenyev'in çocukluğu, annesinin Spasskoye malikânesinde geçti. Turgenyev, Alman ve İsviçreli mürebbiyelerin, toprak kölesi dadıların, sütinelerin elinde büyüdü. Otoriter bir kadın olan Varvara Petrovna, çiftlik halkına karşı olduğu kadar, çocuklarına karşı da sert davranırdı. Beş bini aşan toprak kölesinden suç işleyenleri acımasızca dövmekten ve dövdürmekten çekinmezdi. Zaten Spasskoye çiftliğinde dayak, başlıca eğitim araçlarından biri sayılırdı. Bundan ötürü, evin çocuklarına da aynı eğitim sistemi uygulanmaktaydı. Bu eğitim sistemine başkaldıran

küçük Turgenyev, bir gün evden kaçmış, ancak bir daha bu yola başvurulmayacağı konusunda söz aldıktan sonra evine dönmüştü.

Küçük Turgenyev'in derebeyi yaşayışıyla ilgili bu kötü izlenimleri, onda daha çocuk yaşında, toprak köleliği düzenine karşı derin bir tiksinti uyandırmıştı.

Turgenyev ailesi, 1827 yılında Moskova'ya göç etti. Dokuz yaşlarındaki küçük Turgenyev orada, iki üç yıl özel okullarda okudu. Turgenyev, bundan sonraki eğitimini özel öğretmenlerden aldığı derslerle evinde sürdürdü. Bu ev öğrenimi sırasında, özellikle yabancı dillere ve edebiyata önem verildi. Böylece Turgenyev, daha çocukluğunda, Fransız, Alman, daha sonra İngiliz konuşma dilini öğrendi. Bunun yanı sıra çocuğun yabancı klasikleri öğrenmesine de önem verildi.

Turgenyev ilk edebî kültürünü evinde aldı. Annesi, aşırı denebilecek derecede edebiyata düşküdü. O zamanlar soylular arasında moda olan Fransız edebiyatından başka Rus yazarlarından yalnız Sumarokov'u, Lomonosov'u, Derjavin'i, Karamzin'i değil, Jukovski'yi, Puşkin'i, Gogol'ü, hatta Lermontov'u bile okur ve bilirdi.

Üniversite Öğrenimi ve Almanya'ya Gidiş

Turgenyev, daha on beş yaşlarında bir çocukken, 1832 yılında, Moskova Üniversitesine girdi. Ama ailesi Petersburg'a taşındığı için, o da, kısa bir süre sonra Petersburg Üniversitesine geçti. 1836 yılında, Felsefe Fakültesi edebiyat dalını iyi dereceyle bitirdi.

Turgenyev, 1838 yılı baharında Almanya'ya giderek Berlin Üniversitesine girdi. Aralıklı olarak 1838-1839 ve 1840-1841 yıllarını Berlin'de geçirdi. Berlin'de geçen bu iki yılın, genç Turgenyev'in yaşamında büyük bir önemi oldu. Turgenyev, anılarında bunu şu sözlerle anlatır:

“Alman denizine balıklama daldım. Sonunda bu denizden çıktığım zaman, kendimi ‘Batılılaşmış’ buldum. Ömrümün sonuna kadar da böyle kaldım.”

Profesörlüğe hazırlanmakta olan Turgenyev, Berlin Üniversitesinde, özellikle tarih ile klasik filolojiye önem verdi. Yunancaya, Latinceye, edebiyata çalıştı. O zamanlar Almanya'da pek yaygın olan Hegel felsefesini inceledi. Ama bu konulardan hiçbiri onu, Berlin'deki Rus öğrenci kolonisi kadar ilgilendirmede.

Felsefe Dernekleri ve Turgenyev

1825 Dekabrist ayaklanmasının bastırılışından sonra, Rusya'da koyu bir gericiilik, şiddetli bir baskı rejimi egemenliğini sürdürmeye başlamıştı. Bu sıralarda, özellikle Moskova'da geniş bir varlık gösteren felsefe dernekleri, Rusya'nın toplumsal gelişme tarihinde çok önemli bir rol oynadı. Bunların en ünlüsü, 1835 yılına doğru kurulan, Stankeyeviç'in, Felsefe Derneğiydi. Belinski, Bakunin, Granovski, Botkin, Aksakov gibi o dönemin en önemli düşünce adamları, bu derneğin çevresinde toplanmışlardı.

Turgenyev, henüz bu derneğe girecek yaşta değildi. Zaten derneğin kurucusu Stankeyeviç'le bile tanışmıyordu. Bu dernek, üyelerinin başka yanlara gidişinden ötürü, 1840 yılına doğru dağıldı. Ama dernek üyelerinden küçük bir grup Berlin'de yeniden bulundu. Bu grubun başında Bakunin vardı. Bu sıralarda Berlin'de bulunmakta olan Turgenyev de 1840-1841 kışında bu dernek üyeleriyle bir yakınlık kurdu. Bakunin onun en iyi arkadaşı oldu. O sıralarda Bakunin de, Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesine gidiyordu. Bakunin'le Turgenyev, 1840-1841 kışının birçok gecesini Hegel'in *Mantık*'ı üzerinde baş başa geçirdiler.

Profesörlük Çabaları ve Memurluk Yaşamı

Turgenyev, 1841 Mayısında Rusya'ya döndü. Petersburg Üniversitesi profesörlük sınavını başarıyla verdi. Ama profesörlük yapması mümkün olmadı. Çünkü o dönemde devrimci bir nitelik taşıyan Alman felsefesine, Rus üniversitelerinde kuşkulu bir gözle bakıyor-

lardı. Bu dersin kürsüleri kaldırılmış, Turgenyev'e de yapacak bir iş kalmamıştı.

Turgenyev, temelli olarak Almanya'da kalmaya karar veren Bakunin'le görüşmek üzere, 1842 sonbaharında Almanya'ya gitti. Ama Bakunin ile Turgenyev arasındaki bu dostluk çok sürmedi. Yolu Rusya ve Avusturya hapishanelerinden geçen, köylüleri "balta başına" çağırmak için Amerika yoluyla Sibirya'dan kaçan "anarşist" Bakunin ile Turgenyev arasında derin bir görüş ayrılığı belirdi. Böylece kısa bir süre sonra birbirlerinden bütünüyle koştular.

Turgenyev, Almanya'dan döndükten sonra birkaç yıl Petersburg'da kaldı. Artık onun için "öğrenme ve yolculuk yılları" sona ermiş, pratik çalışma yaşamına atılma zorunluluğu başgöstermişti. 1843 yılı 8 Haziran'ında İçişleri Bakanlığında bir işe yerleşti. Ama burada çok kalmadı. 1845 yılında memurluktan ayrıldı. Zaten memurluk yaşamına atılışı, biraz da annesinin zoruyla olmuştu.

Belinski'yle Tanışma

1842-1843 kışı, Turgenyev'in yaşamında özel bir anlam taşır. Turgenyev, bu yılın kışında, büyük eleştirmen Belinski'nin çevresinde toplanan, Petersburg edebiyatçıları grubuyla tanıştı. Bu tanışma, Belinski ile Turgenyev arasında bir dostluğun kurulmasını sağladı. Sonraları, birbirine taban tabana karşıt görüşler taşıyacak olan Turgenyev ile Belinski'nin bu arkadaşlığına şaşmamalıdır. Çünkü o sıralarda Belinski'nin çevresinde toprak köleliği düzenine düşman her eğilimde Rus Batıcıları toplanmıştı. Turgenyev de Rusya'nın Batılılaşmasından yana olduğu için, o da Belinski'nin Batılılaşma Derneği'ne girdi.

İlk Edebiyat Denemeleri ve Romantizmi

Turgenyev, kendi deyimiyle, "tamamıyla çocukça bir nitelik taşıyan ve Byron'un kulca bir taklidi olan" ilk edebiyat denemelerine

daha üniversite sıralarındayken başladı. Ayrıca bir felsefe fakültesi öğrencisi olarak da Turgenyev'i, Shakespeare'in dramatik dehası, *Hamlet* ve *Kral Lear*'ın felsefi konuları ilgilendiriyordu. Ama Turgenyev, ciddi olarak edebî çalışmalarına 1842-1843 yıllarında başladı. Puşkin'in ortaya attığı ve Gogol'ün geliştirdiği Rus gerçekçiliği, 1830 yıllarından itibaren kendini göstermeye başlamıştı. Ama bu yıllar, aynı zamanda Rus romantizminin en parlak günlerini yaşadığı bir dönemdi. O dönemin yüksek tabaka okurları arasında pek yaygın olan Marlinski'nin öyküleri, Benediktov'un şiirleri, Kukolnik'in oyunları, Gogol'ü de, Puşkin'i de gölgede bırakıyordu. Turgenyev, daha sonraki tarihlerde yazdığı bir makaleyle Rus romantizminin niteliğini, gerici yanlarını çok parlak bir biçimde anlatmakla birlikte, ilk zamanlar o da romantizmin etkisinden kendini kurtaramamıştı.

Turgenyev'in ilk edebî yazıları tamamıyla koşuk biçiminde yazılmıştı. Hatta denilebilir ki, Turgenyev'in 1847 yılına kadar yazdığı yazıların hemen hepsi de koşuk biçimindeydi. Turgenyev, bu yazılarını, çeşitli adlar altında, çeşitli dergilerde yayımlamıştı. Bu yapıtlarından *Paraşa*'yı 1843'te, *Konuşma*'yı 1844'te, *Derebeyi*'ni ve *Andrey*'i 1845'te yayımladı. Yine bu yıllarda otuz kadar şiiri çıktı.

Turgenyev'in düzyazı biçimindeki ilk yapıtı olan *Andrey Kolesov* öyküsü, 1844'te çıktı. Bunun arkasından *Üç Portre* 1845'te, *Bretter* 1846'da, *Petuşkov* 1847'de yayımlandı.

1842 yılının sonlarına doğru Turgenyev, daha önceleri bağlı olduğu Rus romantizminin gerici bölümüyle olan ilgisini tamamıyla kesti. Belinski'yle birlikte buna karşı savaşıma girişti. Gerek Belinski, gerek Turgenyev, bir edebiyat otoritesi olarak Puşkin'i, Gogol'ü, Lermontov'u ileri sürüyorlardı. Turgenyev o dönemde, henüz kesin olarak kendi yolunu bulmamış bir yazar olarak bu üç otoritenin izi üzerinde yürümeye başladı.

Bir Avcının Notları

1847 yılında Rus dergicilik yaşamında çok önemli bir olay meydana geldi. Hemen hemen 1840 yılından başlayarak, gerek Belinski, gerek Belinski'nin derneğine giren yazarlar, yazılarını, Rus Baticılarının yayın organı olan *Oteçestvenniye Zapiski* dergisinde yayımlıyorlar, derginin ideolojisini Belinski belirliyordu. Ama derginin sahibi Krayevski, tüccar kafalı bir adamdı. Kısmen kendi çıkarına aykırı gördüğü, kısmen de çarlık yönetiminden çekindiği için, son zamanlarda eleştirici yazıların dergide çıkmasına engel olmaya başladı. Bu durum, Belinski'yi yeni bir dergi çıkarmaya zorladı. Böylece, bir zamanlar Puşkin'in çıkarmakta olduğu *Sovremennik* dergisi, 1847 yılı Ocak ayından başlayarak tek başına Belinski tarafından yayımlanmaya başladı. Bu derginin çıkışına her bakımdan yardım eden Turgenyev, on üç yıl boyunca buraya yazı yazdı. Turgenyev'in en yararlı, en olumlu çalışmaları bu derginin çevresinde olmuştur.

Bu derginin ilk sayısında, Turgenyev'in *Hor ve Kaliniç* adlı bir denemesi çıktı. Başlığın altında "Bir avcının notlarından" kaydı vardı. Bu deneme geniş bir ilgi uyandırdı. Yazarına hemen büyük bir ün sağladı. Bu geniş ilgi, Turgenyev'e *Bir Avcının Notları* dizisini sürdürme isteği ve cesaretini verdi. *Sovremennik* dergisinde, 1848-1851 yılları arasında, yine *Bir Avcının Notları* dizisinden olmak üzere yirmi öykü daha çıktı. 1852 yılındaysa, bu öyküler başlı başına bir kitap olarak basıldı. Bu öyküler son biçimini ancak kitabın 1880 yılı baskısında buldu. Kitabın bu baskısında, *Bir Avcının Notları*'ndan yirmi beş öykü bulunuyordu.

Bir Avcının Notları, yalnız zamanın edebî yaşamının değil, toplumsal yaşamının da büyük bir olayı oldu. Turgenyev bu öykülerinde, toprak köleliği düzeninin koşulları içinde, köylü ve derebeyi yaşamışının ustaca, renkli bir tablosunu çizdi.

Bir Avcının Notları'ndaki öyküler, konu birliğiyle birbirlerine bağlı değildir. Ama, avcının avlanması sırasında ortaya çıkan

rastlantıların ve olayların hepsi de, toprak sahibi derebeyleriyle toprak kölesi köylülerin portresini çizmek gibi bir ana düşünce çerçevesinde birleşiyorlardı.

Bu öykülerde doğa betimlemeleri, olaylara sımsıkı bağlıdır. Burada doğa, bazen okuyucuyu, olayın geçtiği yerin coğrafyasıyla tanıştırmak için bir fon olarak betimlenmiştir. Bazen de bu betimlemeler, aydın bir derebeyi, bütün güzellikleriyle güneşin doğuşunu ya da batışını, ayın yükselişini ya da sıcak bir yaz sabahını malikânesinin balkonundan, duygulanarak seyrederken, düpedüz bir doğa olayı olarak verilmiştir.

Turgenyev, *Bir Avcının Notları*'nda bütünüyle nesnel ve gerçekçidir. Olayları anlatırken onda, ne yerme, ne öfke, ne de başkaldırı vardır. Burada sadece birbirini kovalayan gerçekler konuşur.

Bir Avcının Notları, Rusya'da olduğu kadar Rusya'nın dışında da geniş bir ilgi uyandırdı. *Bir Avcının Notları* çıktıktan sonra Turgenyev, Oxford Üniversitesi onursal profesörlüğüne seçildi. Rusya'da kamuoyu bu kitaba o kadar büyük bir önem verdi ki, 1860 yılında toprak köleliğinin kaldırılışı bile bu kitabın etkisine yoruldu. O sıralarda ortalıkta dolaşan söylentilere göre Çar II. Aleksandr doğrudan doğruya bu kitabın etkisi altında köylüleri "azat" etmeye karar vermiş. Bu söylentiler doğru olmamakla birlikte, bu yapıtın, Rus klasik edebiyatındaki tarihsel ve edebî rolünü belirtmesi bakımından dikkat çekicidir.

Pauline Viardot

Turgenyev'in yaşamında önemli bir rol oynadığı için burada, kronolojik sıraya uyarak, İspanyol asıllı Fransız ses sanatçısı Paulina Viardot-Garcia'dan söz etmek zorundayız.

Turgenyev, birkaç temsil vermek üzere o sıralarda Petersburg'a gelmiş olan Paulina ile daha 1843 yılında tanışmıştı. Büyük bir artist, eşsiz bir ses sanatçısı olan Paulina, güzel piyano çalar (kendisi Liszt'in öğrencisiydi), iyi resim yapardı. Çok kültürlü bir

kadın olan, birçok yabancı dil bilen, güzel konuşan Paulina'nın, Avrupa'nın bütün başkentlerinde edebiyatçı ve sanatçılardan meydana gelmiş geniş bir çevresi vardı. 1860 yıllarına kadar, Paulina ile ancak ara sıra görüşen Turgenyev, bu tarihten sonra, Paulina'nın ailesiyle yakınlaşarak ondan ayrılmaz oldu. Artık Turgenyev, sürekli olarak Paulina'nın bulunduğu Paris'te, Baden-Baden'de, Londra'da yaşamaya başladı.

Paulina'nın kocası Louis Viardot, çeviri işleriyle de uğraşan bir edebiyat eleştirmenydi. Batı'da Rus edebiyatını tanıtmaya konusunda çok yararlı çalışmaları olmuştu. Puşkin, Gogol, Lermontov gibi yazarların eserlerinin Batı dillerine çevrilmesi işinde Turgenyev'in ona birçok yardımı dokundu.

Turgenyev'in Paulina Viardot ile bu sürekli dostluğu, Turgenyev'in annesi Varvara Petrovna'nın bütün hesaplarını altüst etmişti. Çünkü kadın, oğlunun kısa zamanda büyük bir memur olacağı umudunu besliyor, parlak bir evlilik yapacağına inanıyordu. Bu yüzden ana oğul arasında bitmez tükenmez bir anlaşmazlık sürüp gidiyordu. Hele Turgenyev'in, sürekli olarak Avrupa'da kalışı, ana ile oğul arasındaki bağların bütünüyle kopmasına neden oldu. Kadın, oğluna yapmakta olduğu bütün para yardımını kesti. Böylece Turgenyev, yaşamında ilk kez para sıkıntısı çekmeye başladı. Turgenyev 1850 yılı baharında, annesinin ölümünden bir süre sonra Rusya'ya döndü. Annesi ölünce Turgenyev'e 5500 hektar toprak ve 2000 toprak kölesi kaldı. Böylece Turgenyev birdenbire zengin oluverdi.

Turgenyev, 1847'den 1850 yılına kadar süren üç yıllık Avrupa yaşayışında *Bir Avcının Notları*'ndan başka, *Dalkavuk* (1848), *İplik İnce Yerinden Kopar* (1848), *Bekâr* (1849), *Başkanın Ziyafeti* (1849), *Köyde Bir Ay* (1850) gibi başlıca oyunlarını yazdı. Petersburg'a geldikten sonra da *Büyük Yolda Bir Konuşma* (1851), *Taşralı Kadın* (1851), *Sorrente'de Bir Akşam* (1852) oyunlarını yazdı.

Ama o dönemde Ostrovski'nin dram ve komedilerinin kazandığı büyük başarı, bir dramaturg olarak Turgenyev'i ikinci plana atmıştı.

Hapis ve Sürgün

21 Şubat 1852'de Gogol öldü. Büyük yazar ölümünden bir süre önce *Ölü Canlar*'ın ikinci cildini yakmıştı. Hastalığı üzerine birçok söylenti dolaşıyordu. Ölümü bile ancak 24 Şubat'ta öğrenildi. Bu haber, ileri görüşlü edebiyat çevrelerinde derin bir üzüntü yarattı. Ama her çeşit toplum hareketinden, vebadan korkar gibi korkan çarlık yönetimi, Gogol'un ölümüne de aşırı bir ilgi gösterilmesini istemedi. Bundan ötürü de, Turgenyev'in, Gogol'un ölümü üzerine yazdığı yazının yayımlanmasını yasakladı. Ama Petersburg'da yasaklanan bu yazı, Moskova dergilerinden birinde çıkıverdi.

Sansürün emirlerini dinlemediği için Turgenyev tutuklandı. Bir ay hapiste kaldıktan sonra 16 Mayıs 1852'de serbest bırakıldı. Ama iki gün sonra, yani 18 Mayıs 1852'de Spasskoye çiftliğine sürgün edildi.

Turgenyev, 1853 yılı Aralık ayına kadar, yani tam bir buçuk yıl polis gözetimi altında kaldı. Turgenyev'in burada kaldığı yıllar, onun edebî çalışmalarının dönüm noktasıdır. Turgenyev 1852 yılından başlayarak kesin olarak dramatik çalışmalardan ve denemelerden ayrıldı. Aynı yılın sonlarında ilk romanını yazmaya başladı. Ama yakın dostları beğenmedikleri için, Turgenyev onu hemen ortadan kaldırdı. Böylece, Turgenyev'in doğmadan ölen bu ilk romanını, ancak yakın dostları görmek ve okumak fırsatını elde etmişlerdi.

Romanları ve Romanlarının Özelliği

Turgenyev'in romanları, genel olarak yazıldıkları dönemin güncel ve toplumsal sorunlarını ele almaktadır. Hepsini de ayrı ayrı, dönemin dönüm noktasını meydana getiren belli bir toplumsal olayı çözümler.

Turgenyev, romanlarında gerçekçi olmaya çalışmıştır. Bu, onu on dokuzuncu yüzyıl ortalarına doğru İngiltere ve Fransa'da kesin olarak kurulmuş olan gerçekçi romancılığa yaklaştırır.

Turgenyev roman yazmaya oldukça geç başladı. İlk romanı çıktığı zaman arkasında yirmi yıllık bir yazarlık deneyimi, büyük bir öykücü ünü vardı. Turgenyev, 1852 yılında ayrı bir kitap olarak çıkan *Bir Avcının Notları*'ndan kısa bir zaman sonra, öyküden romana geçme yollarını aramaya başladı. Turgenyev roman yazmayı düşünürken, romanlarının yalnız deneyimli ve usta bir edebiyatçının kaleminden çıkmaları dolayısıyla sağlayacakları ünle yetinmek istemedi. Romanlarının, çevrede büyük bir yankı uyandırabilmesi için bunların özellikle güncel konulara dokunmalarına önem verdi.

Turgenyev'in ilk öyküleri âdeta –Rusya'nın dışında bulunmasına karşın soyluların 1850-1880 yılları arasındaki bütün düşünce yaşamını yansıtan– asıl yapıtlarının bir başlangıcı gibidir. Zaten Turgenyev'in yapıtlarını Rus edebiyatının parlak bir sayfası yapan da bu durumdur. Turgenyev, 1850 yılından başlayarak yalnızca soyluluğun ölümünü betimlemekle kalmadı, onun toplumsal yaşamın yeni koşullarına uymasını bildiğini de gösterdi. Turgenyev, 1855 yılından başlayarak yaşamının sonuna kadar, hemen hemen her iki üç yılda bir, yarattığı yeni romanlarla on yıllık bir tarih evresini canlandırdı. Böylece *Arife* (1858), *Bir Asilzade Yuvası* (1858), *Rudin* (1859), *Babalar ve Çocuklar* (1862), *Duman* (1867), *Nov* (1876) gibi romanları doğdu. Bu romanlarda, her konuda zamanının en canlı sorunlarından biri ele alınmaktaydı.

Turgenyev'in romanlarının, tarihsel öğreticilik ve edebî önemi pek büyüktür. Puşkin ve Lermontov, yapıtlarında daha çok salon soylularının yaşamını anlatmışlardı. Onların en çok sevdikleri roman kahramanları, başkent kişileri, malikânesinden kopmuş, çiftlik yaşamıyla ilgisini kesmiş soylulardır. Gogol'ün kahramanları, ücre yerlerde yaşayan kasabalı çiftlik soylularıdır. Turgenyev ise, kültürlü çiftlik sahiplerinin yaşamını betimleyen bir yazardır. Kentle, uygar yaşayışla ilgisini kesmemiş soylu yuvalarında yaşayanlar, Turgenyev'in romanlarının başlıca kahramanlarıdır. Turgenyev'in kahramanları, üniversite öğreniminden sonra belli bir felsefi ve siyasal görüş edindikten, Avrupa'ya gidip geldikten sonra kendi malikânelerine dönmektedirler.

Turgeniev, 1879'da kendi siyasal görüşlerini şu sözlerle anlatmıştı:

“Ben her zaman, her şeyin ‘yavaş yavaş’ yapılmasından yanaydım, şimdi de öyleyimdir. Reformun yukarıdan yapılmasını bekleyen, İngilizlerin anladığı anlamda eski biçim bir liberalim. İlke olarak devrime karşıyım.”

Dikkatli ve duygulu bir yazar olan Turgeniev, *Rudin*'den başlayarak bütün romanlarında, ustaca ve özgür bir biçimde bu “evrimci-liberal” görüşü savundu.

İlk Romanı: *Rudin*

Turgeniev'in yayımlanan ilk romanı, *Rudin*'dir. Turgeniev'in bu romanını, bütün öteki romanlarından ayıran özellik, romanın başlıca kahramanı Dimitri Rudin'in, o zamanlar daha yaşamakta olan tarihsel bir kişiliği canlandırmasıdır. Bu tarihsel kişi, bir hayli değiştirilmiş olmakla birlikte, Turgeniev'in Berlin Üniversitesindeki arkadaşı ve dostu Mihayil Bakunin'dir.

Gerçi romanlarda prototip aramak olağanüstü bir şey değildir. Çünkü bütün roman kişileri, az çok toplumun içinde bulunan ya da bulunabilen örnek bir tipe benzetilmiştir. Ama *Rudin*'in özelliği, yapıtta canlandırılan başkahramanın henüz sağ olmasıydı. Bu bakımdan *Rudin* biraz da “siyasal yergi” niteliği taşımaktadır.

Romanın kahramanı olan idealist Rudin, büyük işler peşinde koşan, ama kendisine verilen küçük işleri bile başaramayan bir tiptir. Turgeniev, Rudin'in parlak, gürültülü sözlerinin boşluğunu, bunların arkasında iradesizlik, tembellik, yaşama uymazlık yattığını ustaca ortaya çıkarmaktadır. Kısacası, Turgeniev, bu romanında “lafta dev”, “davranışta cüce” insanları yermektedir.

Turgeniev, Rudin'in karşısına, liberal görüşlü pratik bir adam olan Lejnev'i çıkarmaktadır. Lejnev gürültülü sözlerden hoşlanmamaktadır. Sessizce, malikânesinde yaşamakta, orada kendi çiftlik işleriyle uğraşmaktadır.

1855 yılında yazılmış olan *Rudin*, ilkin 1856 yılında bir dergide, sonra da kitap olarak yayımlandı. *Rudin* kitap olarak çıkmadan önce bir hayli değişikliğe uğradı. İlk adı olan *Dâhi Bir Tip* yerine *Rudin* adını aldı.

Bir Asilzade Yuvası

Turgenyev'in *Rudin*'den sonra *Assia* (1858) öyküsü, 1858 yılında da bir *Bir Asilzade Yuvası* adlı romanı çıktı. Turgenyev bu romanında, Lavretski'nin kişiliğinde, kendisine çok yakın olan bir tipi sahneye çıkarmaktadır. "Toprağı sürmek, elden geldiği kadar iyi sürmek!" İşte Lavretski'nin vardığı sonuç!.. Ama bu sonuca karşın romanda acıklı, romantik bir hava egemendir. Turgenyev bu romanında, soylu yuvalarının son temsilcilerinin yasını tutmaktadır.

Bir Asilzade Yuvası, ruhbilimsel çözümleme ve sanat inceliği bakımından Turgenyev'in en güzel romanlarından biridir.

Arife

Bir Asilzade Yuvası'nda güncel, toplumsal konulardan ayrılır gibi olan Turgenyev, *Arife* romanıyla yeniden bu konuya dönmüş bulunuyor. *Arife* romanının başlıca kahramanı olan İnsarov, *Rudin* gibi, yine devrimci bir tiptir. Romanın başlıca konusu devrimdir. Gerçi Turgenyev, siyasal görüşleri bakımından hiçbir zaman devrimci olmadı, ömrü boyunca "ıslahat" çerçevesi içinde kaldı. Ülkede yapılacak bir reform hareketinin "yukarıdan gelmesini" bekleyen Turgenyev, bütün toplumsal çekişmelerin sessizce, gürültüsüzce çözülmesi yanlısıydı. Ama sanatta büyük bir gerçekçi olan Turgenyev, bu gerçekçiliğin gereğine uyararak, romanlarında hiçbir zaman devrime ve devrimcilere açıkça saldırıda bulunmadı. Bunun içindir ki, bu romanında da, devrimci olarak gösterdiği İnsarov'u, görüşleri görüşlerine uymadığı halde, kötülemedi. Tersine daha romanın ilk satırlarında, kahramanını "olağanüstü bir insan", "bir kahraman" olarak niteledi.

Babalar ve Çocuklar

Turgenyev'in, en ünlü, en dikkate değer yapıtlarından biridir. *Babalar ve Çocuklar* romanı, *Ruskiy Vestnik* dergisinin 1862 yılı Şubat sayısında yayımlandı. Romanın çıkışı, yurt çapında büyük bir fırtına kopmasına yol açtı. Turgenyev'i tutanlar da, ona karşı olanlar da romanı büyük bir ilgiyle okudular. Roman çevresindeki tartışmalar yıllarca sürdü.

Babalar ve Çocuklar yayımlanır yayımlanmaz, hemen çeşitli, hatta birbirine karşıt yorumlara yol açtı. O zamanlar *Sovremennik* dergisi çevresinde toplanan demokratlar grubu, Turgenyev'in bu romanını, "genç kuşaklara" karşı yazılmış bir yapıt olarak gördü. Romanın başlıca kahramanı Bazarov'u da, karikatürize edilmiş bir devrimci saydı.

Tutucu gruptan bazılarıysa, romanda nihilizmin övüldüğünü, Turgenyev'in, romanın genç kahramanı Bazarov'a çok sempati gösterdiğini ileri sürdüler.

Babalar ve Çocuklar romanı üzerindeki tartışmalar, iki noktada toplanıyordu: 1) Romandaki devrimci demokrat tipler, gerçeğe, yani o zamanlar Rusya'da yaşayan devrimci demokratlara ne ölçüde uyuyordu? 2) Turgenyev bu romanda "babalar"ı mı, yoksa "çocuklar"ı mı tutmuştu?

O dönemin sağcı eleştirmenleri, Turgenyev'i, demokrasiden, devrimden yana olmakla suçladı. Solcu eleştirmenlerse, bunun tam tersine, Turgenyev'in "babalar" safında yer aldığını savundu. Turgenyev ise; nesnel olmaya çalıştığını, o zamanki gerçekliği vermeye çalışmaktan başka bir şey yapmadığını ileri sürdü. Ama "babalar"a çattığını da söylemekten geri kalmadı.

Turgenyev bir yazısında bu tartışmalar sırasında kendisine mektup yazan bir kadın okurunun şunları söylediğini anlatmaktadır.

"Ne babalar, ne çocuklar! İşte sizin romanınızın alması gereken ad! Siz kendiniz de bir nihilistten başka bir şey değilsiniz!"

Babalar ve Çocuklar, adından da anlaşılacağı üzere, 1850'li yıllarda, iki kuşak arasındaki çekişmeyi, daha doğrusu gericiliği tem-

sil eden liberal soylularla, devrimi temsil eden demokrat aydınlar arasındaki görüş ayrılığını ve çatışmayı göstermek için yazılmıştır. Romadaki olayların geçtiği tarih de kesin olarak belirtilmiştir: Arkadi Kirsanov ile Bazarov, 1859 yılı 20 Mayıs'ında Marino çiftliğine geliyorlar. Roman da bu tarihte başlıyor, Bazarov'un aynı yıl köyüne dönüşüyle bitiyor.

Turgenyev bu romanı, 1860 yılı Ağustos'unda yazmaya başlıyor. 1861 yılı 30 Temmuz'unda bitiriyor. Romanda anlatılan olayların geçtiği tarihle romanın yazılış tarihi arasında ancak bir yıllık küçük bir zaman aralığı var. Böylece *Babalar ve Çocuklar* romanı, sözcüğün tam anlamıyla "o günkü yaşayışı, o günkü olayları anlatan" güncel bir roman olmuş oluyor.

Babalar ve Çocuklar romanının çıkışı üzerinden tam yüz yıl geçmiş bulunuyor. Bütün bu zaman içinde, bu yapıt üzerine pek çok yazı yazılmış, birçok özel kitap yayımlanmış, romanın kahramanları, kahramanların taşıdıkları düşünceler üzerine çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bütün bunlar, zaten edebî değeri yüksek olan bu yapıtın büsbütün ün kazanmasını sağlamıştır. Dün olduğu gibi bugün de *Babalar ve Çocuklar*, Turgenyev'in en olgun, en değerli, en ünlü yapıtı olarak kalmaktadır. Betimleme ve çözümlemelerdeki güzellik, incelik, dilin duruluğu ve temizliği, bu romanın başlıca özelliklerini meydana getirmektedir.

Turgenyev Yine Avrupa'da

III. Napolyon'un Paris'teki baskı rejimine dayanamayan Viardot ailesi, 1863 yılında Baden-Baden kentine göç etti. Bunu öğrenen Turgenyev de, hemen aynı yıl Avrupa'ya gitti. 1863-1870 yıllarını Baden-Baden'de, 1870-1871 kışını Londra'da geçirdi. 1872 yılında Paris'e yerleşti. Paris'in Douai Sokağında, üç katlı küçük bir evin ilk iki katını Viardot ailesi, üçüncü katını da Turgenyev tuttu. Bu tarihten sonra sürekli olarak Paris'te kalan Turgenyev, Flaubert, Goncourt, Zola, Daudet, Maupassant gibi Fransız roman ve öykü

yazarlarıyla geniş bir dostluk kurdu. Bu tarihlerde Turgenyev kesin olarak yolunu çizmiş bir yazardı. Bazılarının ileri sürdüğü gibi, o dönem Fransız gerçekçilerinin etkisi altında kalması, doğallıkla, söz konusu olamaz!.. Hatta bunun tam tersini gösteren belirtiler de var. “Avrupa’da Turgenyev” başlığı altında bu konuya tekrar döneceğiz.

Duman

Babalar ve Çocuklar romanı üzerine ortaya çıkan uzun ve şiddetli tartışmalar, Turgenyev’in edebî verimini çok azalttı. Çok az yazı yazıyor, hatta edebî çalışmalardan büsbütün elini çekmeyi düşünüyordu. 1863 yılında hiçbir yapıtı çıkmadı. 1864-1865 yıllarında da ancak iki öyküsü yayımlandı. 1865 yılı 26 Şubat’ında dostlarından birine yazdığı bir mektupta, artık edebî çalışmalarına son vermek niyetinde olduğundan söz ediyor ve şöyle diyor:

“Artık kalemimi çiviye astım... Rusya benim için yabancı bir ülke oldu, ona dair ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Bu gibi durumlarda en doğru davranış, *le silence est d’or** sözlerine uymaktır.”

Ama Turgenyev sözünü tutmadı. 1867 yılında *Duman* adlı yeni bir romanı çıktı.

Duman’da da, Turgenyev’in romanlarındaki bütün aşk serüvenlerinde olduğu gibi, “Tanya-Litvinov-İrina”nın aşk öyküsü, romanın ideolojisini meydana getiren siyasal taşlamayla karışmaktadır.

Bu romanda olay Rusya’da değil, Avrupa’nın ünlü kaplıca kenti Baden-Baden’de geçmektedir. Turgenyev, yapıtın taşlama bölümünde, bir yandan ülkede yenilik adına ne yapılmışsa hepsini ortadan kaldırmayı düşünen Rus gerici aristokrasininin, “Baden generalleri” adını verdiği askerî bürokrasinin başlarıyla; öte yandan da Avrupa’daki Rus göçmen devrimcilerle acı acı alay etmekte, her iki grubu da yermektedir.

* Sükût altındır. -çev.

Romanın başlıca kahramanı olan Litvinov, artık siyasal bir tip değildir. Romandaki Litvinov'un hiçbir siyasal görüşü olmadığı noktası üzerinde özellikle durulmaktadır. Gubarev'in sorduğu bir soruya Litvinov:

“Benim hiçbir siyasal görüşüm yoktur, hatta bana öyle geliyor ki, biz Ruslar için siyasal görüş edinmenin zamanı bile henüz gelmemiştir,” diyor.

Nov

Duman'ın çıkışından yaklaşık on yıl sonra, 1876 yılında Turgenyev'in son romanı olan *Nov* yayımlandı. Turgenyev bu romanını 1870 yılında tasarlamış, ancak altı yıl sonra yayımlayabilmişti. Turgenyev bu yıllarda sürekli olarak Avrupa'da yaşadığı ve ancak ziyaret amacıyla ara sıra Rusya'ya gittiği için, orada neler olup bittiğini yakından görmek olanağı bulamıyordu. Ama uzaktan da olsa, Rusya'da olup bitenleri, ülkenin edebî ve toplumsal yaşamını, bu arada “halkçılık” adını alan geniş siyasal hareketi dikkatle izliyordu. “Halka doğru” ya da “halkın arasına giriş” sözleriyle özetlenebilen *Nov*, Rusya'daki bu halkçılık hareketiyle ilgiliydi. Turgenyev bu yapıtında, köylü arasına girmek için o zamanlar Rusya'da yapılan propagandanın anlamsızlığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Yazar: “Toprağı, derinlere gidemeyen karasabanla değil, çok derinlere giden pullukla sürmek gerekir,” diyor. Burada “pulluk” sözcüğü, Turgenyev'in kendisinin de kabul ettiği gibi “eğitim” anlamına gelmektedir. Turgenyev bu romanında, “Köylüler devrimci propagandayla değil, eğitimle uyarılabilir,” demek istemektedir.

Son Yapıtları

1862 yılında başlayarak, çeşitli yönlerden yapılan şiddetli saldırılarla Turgenyev'in edebî ünü bir hayli sarsılmıştı. Bu yıllarda Turgenyev'in çıkardığı her kitap şiddetli saldırılara uğruyordu. Hatta Turgenyev'in edebî yaratıcılığının sona erdiğini söyleyenler

bile vardı. İçlerinde çok güzelleri bulunan ve *Hayalet* ile başlayarak *Köpek* (1866), *Garip Bir Olay* (1869), *Tak... Tak... Tak...* (1870), *Saat* (1875), *Rüya* (1876), *Baba Aleksî'nin Hikâyesi* (1877), *Aşkın Zafer Nağmesi* (1881), son olarak *Klara Miliç* (1882) gibi öykülerle süren *Esrarlı Hikâyeler* dizisi bile Turgenyev'in eski ününü geri getiremedi. Bu öyküler, Turgenyev'in, yazarlık yaşamının ilk dönemlerinde yazdığı en iyi yapıtlarındaki gerçekçi yöntemlerden de yavaş yavaş ayrıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte *Tuğbay* (1867), *Bozkırda Bir Kral Lear* (1870) öyküleriyle, Turgenyev'in ruhbilimsel öyküleri arasında başyapıt sayılan *İlkbahar Selleri* (1871) adlı uzun öyküsü, eski Turgenyev'i anımsatmaktadır.

Ölümü

Turgenyev, iki yıl kadar süren uzun ve acılı bir hastalıktan sonra, 1883 yılı 3 Eylül'ünde Fransa'da, Paris yakınlarındaki Bougival kasabasında öldü. Cenaze töreni aynı yılın 9 Ekim'inde Petersburg'da yapıldı. Turgenyev'in ölümü geniş bir ilgi uyandırdı. Bir ay süresince, gazete ve dergiler, uzun uzun hep ondan söz ettiler. Yaşamı, edebî değeri, sanatı üzerine uzun yazılar yazıldı. Hakkında özel broşürler yayımlandı.

Sanatındaki Özellik

Turgenyev'in romanları çekici ve sürükleyicidir, kolay okunur. Ama yazarın durumu, düşünceleri, her yapıtının dikkatle çözümlenmesinden sonra anlaşılabilir ancak.

Turgenyev, romanlarında, birbirini tamamlayan ya da birbirleriyle çelişen başlıca kahramanların yanı sıra, bunları daha iyi belirtmek, aralarındaki çelişkiyi daha da derinleştirmek için bir dizi ikinci derecede kahramana da yer verir. Turgenyev'in romanlarında biçimin öze uygunluğu, en yüksek kerteğe ulaşmaktadır. Bu anlamda, Turgenyev'in edebî yöntemi, Puşkin'in edebî yöntemi-

mine pek yakındır. Romanlarındaki bütün ayrıntılar, bütünüyle ana düşünceye bağlıdır. Romanlarındaki kompozisyon şeması, tamamıyla kendine göredir.

Turgenyev, çoğu zaman romanlarına kahramanlarının portresini çizmekle değil de, ikinci derecede bir sahneye başlar. Sonra okuru, kahramanının harekete geçeceği bir ortama sokar. Ancak bundan sonradır ki kahramanını sahneye çıkarır. Onun portresini çizer, davranışlarını gösterir. Turgenyev bazen romanın ana konusundan ayrılarak, ayrıntılı bir biçimde kahramanının özelliklerini, biyografisini sunar. Çocukluğunu, eğitimini anlatır. Bazen de romanın öteki kişileri, yazarın yerine geçerek kahramanın geçmişini anlatırlar.

Turgenyev, çoğu zaman, doğuşlarından ölümüne kadar, kahramanlarının bütün yaşamını izler. Romanlarının sonundaysa kısa olmakla birlikte, bazen hafif alaycı, bazen de duygulu-lirik bir edayla, ikinci plandaki kişilerin sonlarını anlatır.

Çok ince bir ruhbilimci olan Turgenyev, eşsiz bir diyalog ustasıdır. Romanda geçen salon gevezelikleri, ciddi tartışmalar, dostça sohbetler, demeçler, okurlara ölçülü bir düzenle, romandaki kahramanların beğenilerini, görüşlerini, çıkarlarını, kültür düzeylerini açığa vurur.

Turgenyev'in romanlarındaki dilin lirizmi, sadeliği, ahengi, karmaşık ruhsal durumları anlatmak için ustaca kullanılan anlamlı, ahenkli edebî üslup sayesinde özel bir güç kazanır.

Doğa betimlemeleri, Turgenyev'in romanlarına büyük bir edebî değer kazandırır. Turgenyev, geceyi, ay ışığını şöyle betimlemektedir:

“..Gökyüzünün uzak, solgun derinliğinde, tek tük yıldızlar parlamaya başlamıştı. Batıda güneşin kıvılcığı belli oluyordu. Orada gökyüzü, daha açık, daha temizdi. Yarım daire içindeki ay, salkımlı kayın ağaçlarının siyah ağları arasından, altın gibi parlıyordu. Öteki ağaçlar, yapraklarının arasından, parıldayan göz gibi deliklerle ya çatınmış bir devi andırıyor ya da karanlık bir yığın

meydana getiriyordu. Leylaklarla akasyaların üst dalları, sanki bir şeye kulak kabartıyor, sıcak havada geriniyorlardı.”

Turgenyev’in romanlarında kışın gelişi şöyle anlatılır:

“Aradan altı ay geçti. Bulutsuz soğukların müthiş sessizliğiyle, her yanı kaplayan karlarıyla, ağaç dallarındaki pembe kırağısıyla, soğuk zümrütü andıran gökyüzüyle beyaz bir kış hüküm sürüyordu. Bacaların üzerinde dumandan şapkalar koyulaşıyor, bir anda açılıp kapanan kapılardan buğu helezonları yayılıyor, taze, âdeta ısırlmış, buzlu insanlar acele acele yürüyor, iliklerine kadar üşümüş atlar koş a koş geçiyordu.”

Avrupa’da Turgenyev

Rus yazarları içinde hepsinden çok “Batılı” olanı Turgenyev’dir. Daha çocukluğunda öğrendiği yabancı diller, Berlin’de geçen üniversite öğrenimi, maddi olanakların sağladığı Avrupa gezileri ve 1863 yılından 1883 yılına kadar Avrupa’da yirmi yıl aralıksız süren yaşayış, ona gerçekten de bir “Batılı” yazar kişiliğini kazandırmıştı. Bundan ötürü, öteki Rus yazarlarından farklı olarak, yapıtları çıkar çıkmaz, hemen Fransızcaya çevriliyordu. Nitekim, 1847-1852 yılları arasında tamamlanan *Bir Avcının Notları*, çıkışından iki yıl sonra, yani 1854’te; 1855’de çıkan *Rudin* 1862’de; 1862’de çıkan *Babalar ve Çocuklar*, hemen bir yıl sonra yani 1863’te; 1867’de çıkan *Duman* da yine bir yıl sonra, yani 1868’de Fransızcaya çevrilmişti.

Turgenyev’in Batı’da, hele Fransa’da sanatçı ve edebiyatçılardan kurulu geniş bir dost çevresi vardı. Paris’te 1901 yılında Fransızca olarak yayımlanan *Fransız Dostlarıyla Mektuplaşmalarına Göre İvan Turgenyev* adlı yapıttan, Turgenyev’in başta Paulina Viardot olmak üzere, Zola, George Sand, Mme. Commenville, Flaubert, Ch. Edmond, Renan, Taine, Maupassant, A. Thomas, Sainte-Beuve, Th. Gautier, Jules Claretie gibi edebiyatçı ve sanatçılarla sürekli olarak mektuplaştığı açıkça anlaşılmaktadır. Fran-

sız edebiyatının Turgenyev üzerinde, Turgenyev'in de Daudet gibi, Maupassant gibi bazı Fransız edebiyatçıları üzerinde etkisi olduğu besbellidir.

Türkiye'de Turgenyev

Biraz da özel amaçlarla, Mizancı Murat Bey'in Griboyedov'dan (1884); Madam Gülnar de Lebedeva'nın Puşkin'den (1891), Lermontov'dan (1891), Tolstoy'dan (1893) yaptıkları çevirileri hesaba katmazsak, çağdaşları arasında dilimize ilk çevrilen Rus yazarı Turgenyev'dir diyebiliriz. Yukarıda "Avrupa'da Turgenyev" bölümünde ayrıntılı olarak anlattığımız üzere, Turgenyev, yapıtları çıkar çıkmaz Fransızcaya çevrilen bir Rus yazarıydı. O dönemde bütün kültür alışverişimiz Fransa'yla ve Fransızca kanalıyla olduğu için Turgenyev'in de çağdaşlarına göre, dilimize erken çevrilmiş olmasını doğal karşılamak gerekir. Nitekim Turgenyev'in çağdaşı olan Dostoyevski, dilimize ilk kez ancak 1918'de çevrildiği, kitap halinde basılmış ilk çevirisi 1933 tarihini taşıdığı halde, Turgenyev ilk kez 1904-1905 yıllarında dilimize çevrilmiş, yapıtları da aynı yıl içinde kitap halinde basılmıştır.

Buhar: Turgenyev'in dilimize çevrilen ilk yapıtı, *Duman* romanıdır. Abdullah Zühtü tarafından Fransızcadan dilimize çevrilerek ilkin *İkdam* gazetesinde tefrika edilen, sonra da 1905 yılında kitap halinde basılan bu yapıt, *Buhar* adı altında yayımlanmıştır. Turgenyev o tarihlerde çoktan dünya edebiyat tarihine geçmiş olduğu halde, yapıtı dilimize çeviren Abdullah Zühtü, kitabın kapağına "Fransızcadan tercüme" demekle yetinmiş, nedense Turgenyev'in adını yazmaya gerek görmemiştir.

Sonraları Haydar Rifat tarafından dilimize çevrilen aynı yapıt, biri 1932, ötekisi de 1938 yılında olmak üzere iki kez yayımlanmıştır.

Âb-ı Nevbahar: Turgenyev'in dilimize çevrilen ikinci yapıtı *İlkbahar Selleri* adlı uzun öyküsüdür. Yine Abdullah Zühtü tarafından Fransızcadan dilimize çevrilen bu yapıt, ilkin *İkdam* gaze-

tesinde *Âb-ı Nevbahar* adı altında tefrika edilmiş, sonra da 1905 yılında kitap halinde basılmıştır. Kitaba yine Turgenyev'in adı yazılmamış, "Fransızcadan tercüme" denilmekle yetinilmiştir.

Aynı yapıt, N. Zeki tarafından, yine *Âb-ı Nevbahar* adı altında dilimize çevrilmiş ve Balıkesir'de yayımlanmıştır.

Bu yapıt, daha sonra Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilerek *İlkbahar Selleri* adı altında, 1943'te "Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı" dizisi içinde yayımlanmıştır.

Turgenyev'in bu yapıtı Nihal Yalaza Taluy tarafından da dilimize çevrilmiş ve 1958 yılında Varlık Yayınları arasında çıkmıştır.

Muzaffer Aşk Nağmesi: Turgenyev'in son öykülerinden birini meydana getiren *Aşkın Zafer Nağmesi*, ilk defa olarak Yahya Ferit-Mişel Mihaylov tarafından ve Rusça aslından dilimize çevrilmiş ve *Muzaffer Aşk Nağmesi* adı altında 1925 yılında kitap halinde yayımlanmıştır.

Yine bu öykü, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercüme" dizisi içinde, Şahin Akalın'ın dilimize çevirdiği *Turgenyev'den Hikâyeler*'in birinci cildinde de yer almış bulunuyor.

Bir Asilzade Yuvası: Turgenyev'in bu uzun öyküsü, ilkin Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilerek 1934 yılında "Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı" içinde Liza adı altında yayımlanmıştır. Aynı yapıtın Şahin Akalın tarafından yapılan çevirisi, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercüme" dizisi içinde 1946 yılında çıkmıştır.

Düellocu: Turgenyev'in bu öyküsü Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilmiş ve Hilmi Kitabevi tarafından 1934 yılında yayımlanmıştır.

Mumu: Yazarın bu öyküsü ilk kez Samizade Süreyya tarafından dilimize çevrilmiş ve 1935 yılında Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı öykü, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan "Dünya Edebiyatından Tercüme" dizisi içinde,

1950’de çıkan *Turgenyev’den Hikâyeler II*’de Ş. Akalın’ın çevirisi olarak yer almıştır.

Babalar ve Çocuklar: Hasan Âli Ediz-Vasıf Onat’ın beraberce Rusça aslından dilimize çevirdikleri Turgenyev’in bu en ünlü romanı, Remzi Kitabevi’nin yayımlamakta olduğu “Dünya Muharirlerinden Tercüme Serisi” içinde, 1937 yılında iki cilt halinde yer almıştır.

İlk Aşk: Haydar Rifat tarafından dilimize çevrilen Turgenyev’in bu öyküsü, 1938 yılında Hilmi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı öykü, O. Rifat-E. Güney’in çevirisi olarak Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan “Dünya Edebiyatından Tercüme Serisi” dizisi içinde, 1944 yılında çıkmıştır.

Rüya: Turgenyev’in bu öyküsü, Aliye Aşar tarafından dilimize çevrilerek 1938 yılında Adana’da yayımlanmıştır.

Klara Miliç: Turgenyev’in son öykülerinden biri olan bu yapıtı, A. Aşırbyay tarafından dilimize çevrilerek 1943 yılında Güven Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı yapıtın O. Rifat-E. Güney tarafından yapılan çevirisi, Milli Eğitim Bakanlığınca, “Dünya Edebiyatından Tercüme Serisi” içinde 1944’te yayımlanmıştır.

Anüşka: Yazarın *Assia* adlı bu uzun öyküsü, Ahmet Cemil Miroğlu tarafından *Anüşka* adı altında dilimize çevrilerek, 1943 yılında Semih Lütfi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Aynı öykü Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan “Dünya Edebiyatından Tercüme Serisi” dizisi içinde yayımlanan *Turgenyev’den Hikâyeler I*’in içinde ve *Assia* adı altında Ş. Akalın’ın çevirisi olarak, 1949’da çıkmıştır.

Taşralı Kadın: Yazarın bu öyküsü Ş. Akalın-D. Sorakin’in çevirisi olarak, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan “Dünya Edebiyatından Tercüme Serisi” dizisi içinde, 1946 yılında yayımlanmıştır.

Parasızlık: Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilmiş. Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan “Dünya Edebiyatından Tercüme Serisi” dizisi içinde 1945 yılında yayımlanmıştır.

Başkanın Ziyafeti: Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilmiş, Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde, 1946 yılında yayımlanmıştır.

Bekâr: Yazarın bu öyküsü de, Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilerek Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmakta olan “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde, 1946 yılında yayımlanmıştır.

Nihal Yalaza Taluy’un bütün bu çevirileri Rusça aslından yapılmıştır.

Köyde Bir Ay: Turgenyev’in bu üç perdelik duygusal komedisi, Hasan Âli Ediz tarafından dilimize çevrilerek 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisinde yayımlanmıştır. Aynı komedi, 1945-1946 temsil sezonunda, İstanbul Şehir Tiyatrosu Tepebaşı Bölümünde oynanmıştır.

Bozkırda Bir Kral Lear: Yazarın en güzel öykülerinden biri olan bu yapıtı, O. Peltek-E. Güney tarafından dilimize çevrilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığının “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde, 1946 yılında çıkmıştır.

Hikâyeler I: Yazarın *Üç Karşılaşma*, *Faust*, *Assia*, *Aşkın Zafer Nağmesi* adlı dört öyküsünü içine alan *Hikâyeler I* Şahin Akalın tarafından dilimize çevrilmiş, 1946 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde yayımlanmıştır.

Hikâyeler II: Yazarın *Kabadayı*, *Mumu*, *Punin ile Baburin* adlı üç öyküsünü içine alan *Hikâyeler II* Şahin Akalın tarafından dilimize çevrilmiş, 1950’de Milli Eğitim Bakanlığınca, “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde yayımlanmıştır.

Hikâyeler III: Yazarın *Han*, *Sessiz Köşe*, *Üsteğmen Ergunov’un Hikâyesi*, *Tuğbay* adlı dört öyküsünü içine alan *Hikâyeler III*, H. Turgut tarafından dilimize çevrilerek 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde yayımlanmıştır.

Rudin: Yazarın bu romanı, Memduh Tezel tarafından dilimize çevrilmiş, 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca “Dünya Edebiyatından Tercümeleler” dizisi içinde yayımlanmıştır.

Avcının Notları: Yazarın bu ad altında toplanan yirmi beş öyküsünden ancak *Yermolay ile Değirmencinin Karısı*, *Çertophanov ile Nedopüşkin*, *Çertophanov’un Sonu*, *Komşum Radilov*, *Birük* gibi beş tanesini, ayrıca *Mumu* adlı öyküsünü içine alan bu yapıt Nihal Yalaza Taluy tarafından dilimize çevrilmiş, 1955 yılında Varlık Yayınları arasında yayımlanmıştır.

Turgenyev, çevirileri ülkemizde her zaman ilgi uyandırmış Rus yazarlarından biridir. Kitap halinde yayımlanmış yapıtlarından başka, birçok dergide öykü ve denemeleri de çıkmıştır. Ayrıca, 1927 yılından beri, *Yedi Gün*, *Güneş*, *Meşale*, *Kültür Haftası* dergilerinde ve daha başka dergilerde Turgenyev üzerine birçok yazı yazılmış, dilimizde çıkmış çevirilerinin çoğunda “Önsöz” olarak Turgenyev ve yapıtlarıyla ilgili geniş bilgiye yer verilmiştir.

15.01.1961

DUMAN

I

1862 yılı Ağustos'unun onunda, öğleden sonra saat dört sularında, Baden-Baden'in ünlü Konversasyon Salonu önünde büyük bir kalabalık vardı. Hava çok güzeldi. Her yerde, yeşil ağaçlarda, sevimli kentin beyaz evlerinde, dalgalı dağlarda, parlak güneşin ışığı altındaki her yerde bir bayram havası solunuyordu. Her şey, sanki körü körüne sevimli bir gülüşle gülümsüyor, bu belirsiz ama güzel gülüş, genç yaşlı, güzel çirkin, bütün yüzlerde dolaşıyordu. Paris kokotlarının boyalı yüzleri bile bu genel neşeyi, bu bayram havasını gölgeleyemiyordu. Tersine, bunların şapka ve kollarının üstündeki alacalı kurdeleler, tüyler, altın ve madenî parıltılar, elde olmaksızın, ilkbahar çiçeklerinin, alacalı kuş kanatlarının canlı pırıltısını anımsatıyordu. Yalnız ortalığı kaplayan ve gırtlaktan söylenen Fransız argosu, ne kuş civıltılarının yerini tutabiliyor, ne ona benzetilebiliyordu.

Bununla birlikte, her şey kendi yolunca gitmekteydi. Pavyonun orkestrası, bazen Traviata'dan bir potpuri, bazen Strauss'tan bir vals, bazen de lütufkâr maestro tarafından repertuara alınmış *Ona Deyiniz ki* adlı bir Rus romanı çalıyordu. Kumar salonlarında, yeşil masaların çevresinde, şaşkınlıkla öfke arasında bocalayan, ama gerçekte, kumar tutkusunun en soylu yüzlere bile verdiği yırtıcı ifadeyi taşıyan, herkesin tanıdığı o açgözlü, o aptal yüzler kaynaşıyordu. Bunların arasında, asık suratlı, olağanüstü şık giyinmiş Tambov'lu derebeyini de görmek mümkündü. Gözleri yuvalarından uğramış bir durumda, aynı aceleci davranışla kumar masasına yaklaşıyor, tam salonda *rien ne va*

*plus!** seslerinin yükseldiği sırada, krupiyelerin soğuk gülüşlerine aldırmaksızın, göbeğini masaya dayayarak, rulet masasının dört bir yanına Napolyon altınları saçıyor, bu davranışıyla da, şansı olsa bile, kazanma olanağını kendi eliyle baltalamış oluyordu.

Ama bu durum, bu adamın, aynı gece soylular sınıfının muhalefet partisi liderlerinden Prens Koko'nun sözlerini, sevecenlik dolu bir öfkeyle onaylamasına hiç de engel olmamıştı. O Prens Koko ki, Paris'te Prenses Mathilde'in salonunda imparatorun önünde: "*Madame, le principe de la propriété est profondément ébranlé en Russie,*"** sözlerini söylemişti.

"Rus Ağacı"nın çevresinde, alışıldığı üzere, yine kadınlı erkekli aziz yurttaşlarımız toplanmışlardı. Bunlar, görkemli bir ağırbaşlılıkla gelir, toplumsal düzeyin en yüksek basamağında bulunanlara özgü büyüklük ve senlibenli bir zarafetle birbirlerini selamlardı. Ama bir kez toplanıp oturduktan sonra birbirlerine ne söyleyeceklerini kesinlikle bilmezlerdi. Ya boş, anlamsız sözlerle vakit geçirir ya da aralarına aldıkları, pis ayaklarında kirli kunduralar, çenesinde sakal bulunan, Paris'in adı duyulmamış "ünlü" yazarlarından bir soytarı ve gevezenin her türlü incelikten uzak, küstah tekerlemelerine kahkahalarla gülerlerdi. O, bu Rus prenslerine, Charivari ve Tintamarre gibi eski yıllıklardan alınmış bir sürü palavra atar, bunlar, bu Rus prensleri de, bu sözde düşünsel ve manevi nimetlerin yüksek niteliklerine karşı alabildiğine gülerek anlayış ve sempatilerini gösterirlerdi. Oysa burada, sosyemizin en seçkin insanları, kaymak tabakası toplanmış bulunuyordu. Bunların arasında, şu bizim güzel sanatlar ve müzik meraklısı eşsiz Kont X. de vardır ki, işaret parmağını tuşların üzerinde sağa sola gezdirmeden iki notayı

* Fransızca "Paydos" anlamına gelir. Burada ise "Oyun başlamıştır!" anlamındadır. -çev.

** (Fr.) "Madam, Rusya'da mülkiyet ilkesi derin bir biçimde sarsılmış bulunuyor!" -çev.

birbirinden ayırt edemediği, ancak kötü bir çingene ya da Parisli bir berber kadar şarkı söylediği halde, romansları, kutsal bir edayla okuduğunu sanır. On parmağında on marifet bulunan bizim çekici Baron Z. de oradaydı: Edebiyatta, yöneticilikte, güzel söz söylemede, kumar hilelerinde üstattı. Şu iç açıcı ihale ve iltizam döneminde afyonlu votka satarak büyük bir servet kazanmış olan halk ve din dostu Prens V. de bunların arasındaydı.

İşte seçkin general O.O. ki, birilerini yenmiş, bir ayaklanmayı bastırmış olmasına karşın oturup kalkmayı beceremez. Sonra, öküz kadar sağlıklı ve bir kütük kadar aptal olmasına karşın, kendisini çok hasta ve çok zeki sanan R.R. adlı gülünç şişko da bunların arasında bulunuyordu. *Zamanımızın Kahramanı* ve Kontes Voroniskaya dönemi geleneğini hâlâ koruyan, hemen hemen biricik insan odur. Sallanarak topukları üzerinde yürümek, edasına, tavırlarına bir tapınma biçimi vermek, çok ağır davranmak, hareketsiz, sanki bir şeye darılmış duygusunu uyandıran yüzüne uykulu bir görünüş vermek, esneyerek karşındakinin sözünü kesmek, burnuna gülmek, kendi parmak ve tırnaklarına dikkatle bakmak, şapkasını birdenbire alnından ensesine ve ensesinden alnına götürmek, hep onun alışkanlıkları arasındadır. Devlet adamları, diplomatlar, Avrupalı adı taşıyan aslar, *Bulle d'Or*'un Papa tarafından çıkarıldığını, İngiliz *poor-tax*'inin* yoksullardan alınan bir vergi olduğunu sanan bilgiler hep buradaydı. Nihayet Kamelya'nın ateşli ama sıkılğan hayranları, saçları özenle alınlarından enselerine kadar ikiye ayrılmış, favorileri omuzlarına dökülen, gerçek Londra malı kostümler giyen sosyete züppeleri, hep burada toplanmıştı. Bunların bağılık bakımından, şu Fransız maskarasından geri kalan hiçbir yanları yoktu. Ama, hayır! Bizde yerli malına değer vermeye alışılmamıştır. Örneğin, kem dillerin Arılar Kraliçesi unvanını verdikleri tanınmış moda yaratıcısı Kontes Ş., o Fransız soyta-

* "Poor-tax" yoksullar için toplanan bir vergidir. -çev.

rısı bulunmadığı zamanlar, İtalyanlarla, Moldavlarla, Amerikalı ispiritizmacılarla, kanlı canlı yabancı elçilik kâtipleriyle, efemine yüzlü Almanlarla düşüp kalkmayı yeğler. Chopin'in son nefesini kollarında verdiği (Avrupa'da Chopin'in son nefesini kollarında verdiğini iddia eden bayanların sayısı bini bulmaktadır.) Prensess Babette de, şayet zaman zaman onda, bayılıcı amber kokusuna karışan lahana kokusu gibi, birdenbire bir köy çamaşırcı kadını kimliği sırtımasa, istediği erkeği elde edebileceğini iddia eden Prensess Anette de, yüksek bir mevkideyken kocasının başından *Dieu sait pourpuoi** belediye başkanını dövmek ve devlet kasasından yirmi bin ruble tutarında bir parayı zimmetine geçirmek gibi bir felaket geçen Prensess Pachette de; nihayet gülen Prensess Zizi ile ağlayan Prensess Zozo da, Kontes Ş.'ye uyararak yurttaşlarını savsaklayıp onlara karşı asık bir surat takınmışlardı.

Ağır, ama zevksiz tuvaletleriyle bu ağacın çevresinde oturmakta olan bütün bu güzel kadınları, kendilerini kemiren can sıkıntısından kurtulmaları dileğiyle bir yana bırakarak, şu ünlü ağacın yanından ayrılalım.

II

“RUS Ağacı”ndan ötede, Weber Kahvesi'nin önündeki küçük masalardan birinin başında, orta boylu, yakışıklı, otuz yaşlarında, zayıfça, esmer, güzel ve erkeksi yüzlü bir genç oturuyordu. İki eliyle bastonuna dayanmış, biraz da öne doğru eğilmişti. Onda, kendisini görecekt ya da kendisiyle ilgilenecek birinin bulunabileceğini hatırına bile getirmeyen bir insanın rahat, kendine güvenir hali vardı. Kâh güneşten kırpıştıarak, kâh gördüğü acayip bir yüzü dikkatle süzerek, sarı benekli, iri, ela gözlerini çevrede gezdiriyordu. Bu anlarında, acele, neredey-

* (Fr.) Allah bilir niçin. -çev.

se çocuksu denilebilecek bir gülümseme, ince bıyıklarında, dudaklarında ve sivri çenesinde dolaşıyordu. Sırtında, Alman biçimi geniş bir pardösü, başında, yüksek alnının yarısını örten gri renkli bir fötr şapka vardı; ilk bakışta insana, bu dünyada pek çok benzeri olan, namuslu, kendine güvenen bir işadamı izlenimi vermektedir. Uzun bir çalışma yaşamından sonra dinlenen bir insanı andırıyordu. Düşünceleri, şu anda kendisini çevreleyen ortamdan tamamıyla ayrı, bambaşka bir dünyada dolaştığı için, önündeki tablodan daha da çok zevk alıyordu. Bu bir Rus'tu, adı Grigori Mihayloviç Litvinov'du.

Onunla tanışmamız, hiç de ilginç ve önemli olmayan geçmişi kısıp birkaç sözle anlatmamız gerekiyor.

Grigori Mihayloviç Litvinov, tüccar sınıfından eski bir memurun oğluydu. Tahminlerin tersine kentte değil de köyde yetişmişti. Annesi, soylu bir aileden, enstitüyü bitirmiş, heyecanlı, biraz inatçı olmakla birlikte iyi yürekli bir kadındı. Kocasından yirmi yaş küçük olmasına karşın, elinden geldiğince onu yola getirmiş, memurluk yaşantısından çıkararak derebeyi yaşayışına sokmuş, sert, kaba huyuna bir yumuşaklık vermişti. Adamcağız karısının etkisiyle iyi giyinmeye, görgü kurallarına uygun davranmaya başlamıştı. Küfretmeyi bırakmış, eline kitap almamakla birlikte, bilgiye ve bilginlere saygı beslemeye başlamıştı. Kendisini hiçbir şekilde düşürmemeye çalışmış, yürüyüşünü bile ağırlaştırmış, hem de yüksek ve soylu kavramlardan, nazlı, baygın bir sesle konuşmaya başlamıştı. Tabii bütün bunlar kendisine az sıkıntıya mal olmamıştı. Bazen aklından 'Ah, şunu evire çevire bir pataklasam!' düşüncesi geçse de, ağzından: "Aman efendim... Tabii... Bu da bir düşünce," sözleri dökülürdü.

Litvinov'un annesi, evlerini de bir Avrupalı evine benzetmişti. Hizmetçilerle "siz" diye konuşur, sofrada kimsenin oburluk etmesine izin vermezdi. Kadının çiftliğine gelince... Bunu ne vaktiyle kendisi, ne de şimdi kocası gerektiği gibi yönetmeyi becerebilmişlerdi. Bu çiftlik çoktandır bakımsız bırakılan

ürünleriyle, ormanlarıyla, bir zamanlar kıyısında fabrika bulunan gölüyle geniş bir yer kaplamaktaydı. Bu fabrika, çalışkan, gayretli, ama dağınık bir derebeyi tarafından kurulmuş, kurnaz ve hileci bir tacirin elinde parlak bir dönem geçirmiş, sonunda namuslu bir Alman müteahhidin elinde ise, tamamıyla harap olup gitmişti. Litvinov'un annesi malını mülkünü çarçur etmediği, borca da girmediği için halinden hoşnuttu. Ama kadın ne yazık ki, sağlığıyla pek de övünebilecek bir durumda değildi. Oğlunun Moskova Üniversitesine girdiği yıl veremden ölmüştü. Litvinov ileride öğreneceğimiz bazı nedenlerden ötürü öğrenimini tamamlayamadı. Köyüne dönerek birkaç yıl, her şeyden ve herkesten uzak, dostlardan yoksun, işsiz ve güçsüz, başıboş bir yaşayış sürdü. Sonunda, bulunduğu bölgenin, kendisine karşı pek de dostça davranmayan derebeylerinin kayırmasıyla 1855 yılında alaylardan birine gönüllü yazıldı. Kırım'da kokmuş deniz kıyısında siperlerde, hiçbir "müttefik" askerinin yüzünü görmeden altı ay kaldı. Burada tifüse yakalanarak ölümle burun buruna geldi. Memlekete dönüşünde seçimlerle ilgili, doğallıkla can sıkıcı bazı işler gördü. En sonunda da, köye yerleşerek kendini tarıma verdi. Litvinov, yaşlı babasının çok kötü yönettiği, anasından kalma bu çiftliğin sağlayabileceği gelirin onda birini bile sağlamadığını, bunun bilgili ve deneyimli ellerde bir hazine olabileceğini çok iyi anlıyordu. A'dan başlamak koşuluyla, tarım ve teknoloji öğrenmek üzere Avrupa'ya gitti. Meklenburg'da, Karlsruhe'de, Silezya'da dört yıldan çok bir zaman kaldı. Belçika'yı, İngiltere'yi ziyaret etti. Gayretle çalıştı. Pek çok bilgi ve görgü edindi. Bütün bunlar kendisi için hiç de kolay olmadı. Ama o dışını sıktı. Sonuna kadar dayandı. İşte şimdi kendinden ve geleceğinden emin, hemşerilerine, belki de bütün bölgeye yararlı olacağına inanmış bir halde, babasının çağrısına boyun eğerek, yurduna dönmeye hazırlanıyordu. İyice kocamış olan babası, toprak köleliğinin kaldırılması ve bununla ilgisi yasaların yayımlanması, özetle

yeni toprak rejiminin uygulanması üzerine tamamıyla pusulayı şaşırılmış bir haldeydi.

Peki ama, şimdi onun Baden'de ne işi vardı?

Litvinov, Baden'de, her an gelmesi olasılığı bulunan teyzesinin torunu ve nişanlısı Tatyana Petrovna Şeştova'yı bekliyordu. Onu, hemen hemen çocukluğundan beri tanırdı. Yazı ve baharı Dresden'de birlikte geçirmişlerdi. Kız, teyzesiyle birlikte Dresden'e yerleşmişti. Litvinov, genç akrabasını candan seviyor, ona çok değer veriyordu. Bu yorucu hazırlık çalışmalarını bitirdiği, yeni ve gerçek bir yaşama atılmaya hazırlandığı şu sırada, bir arkadaş, bir dost ve sevdiği bir kadın olarak ona, iyi ve kötü günler için yaşamlarını birleştirmeyi önermişti. Kız bu öneriyi kabul ettiği için, Litvinov, kitaplarını, eşyalarını, ötesini berisini getirmek üzere Karlsruhe'ye hareket etmişti.

Peki ama, Baden'de ne işi vardı?

Tatyana'yı büyüten teyzesi Markovna Şestova Kapitolina, elli beş yaşlarında, evlenmemiş bir kızdı. Dünyanın en iyi yürekli, en fedakâr insanlarından biriydi. Kendine göre tuhaf huyları olmakla birlikte kafaca olgundu. Örneğin, yeğeninden gizli Strauss'tan parçalar okurdu. Ruhça demokrat olup, soyluluğun, yüksek sosyetenin can düşmanıydı. Buna karşın Baden gibi kibar ve zarif bir yerden, o nefret ettiği yaşama bir göz atmak istediğinden kendini alamamıştı. Teyze başını örtmez, kır saçlarını kestirirdi. Ama gösteriş ve süs onu gizlice heyecanlandırırdı. Bütün bunları yermek ve küçümsemek onu eğlendiriyor ve onun hoşuna gidiyordu. Bu iyi yürekli yaşlı kızın isteğini yerine getirmemek olur muydu?

Litvinov yaşamını apaçık görüyordu. Kaderi artık belli olmuştu. Yaşamının bu görünüşünden sevindiği kadar gurur da duyuyordu. İşte bundan ötürüdür ki, bu kadar rahat ve gönlü ferahtı. Bundan ötürüdür ki, çevresine bu kadar güven dolu gözlerle bakıyordu.

III

LİTVİNÖV'ÜN kulağı dibinde, keskin bir ses:
“Hele, hele, hele!.. Bak neredeymiş!” diye çınladı ve ağır bir el omzunu bastırdı. Litvinov başını kaldırınca, sayısı pek de çok olmayan Moskovalı tanıdıklarından Bambayev'i gördü. Bu, sanki haşlanmış izlenimini veren yumuşak yanaklı, yumuşak burunlu, yağlı ve karmakarışık saçlı, hantal vücutlu, iyi yürekli, pek de genç olmayan basit bir adamdı. Hep beş parasızdı. Hep bir şeyden heyecanlanmış bir hali vardı. Amaçsız, ereksiz, ama geçtiği yerde gürültülü iz bırakarak boyuna dolaşan tiplerden biriydi. Çukura batmış gözlerini açarak ve boyalı bıyıklarının tuhaf bir biçimde örttüğü şiş dudaklarını oynatarak:

“Rastlantı diye buna derler,” dedi. “Ver elini Baden! Hamamböceği gibi herkes buraya üşüşüyor!.. Sen burada ne arıyorsun?”
Bambayev, dünyada herkese “sen” diye hitap ederdi.

“Dört gündür buradayım!”

“Buraya nereden geldin?”

“Öğrenip de ne yapacaksın?”

“Ne demek ne yapacaksın? Dur hele, dur, buraya daha kimin geldiğinden belki de haberin yok! Gubarev de burada! Hem de dün Heidelberg'den teşrif etti. Herhalde onunla tanışıyorsundur.”

“Kendisinden söz edildiğini duymuştum.”

“Hepsi o kadar mı? İnsaf et! Şimdi, hemen şu anda, seni onun yanına götüreceğim. Böyle bir adamı tanımamak! Bak işte Vorşilov da burada... Dur bakayım, tanışmıyor musunuz? Sizi tanıştırmaktan onur duyarım. İkiniz de okumuş kişilersiniz! Hatta o bir Anka kuşudur. Öpüşünüz bakayım.”

Bambayev bu sözleri yanı başında durmakta olan yakışıklı, pembe yüzlü, genç ama ciddi bir delikanlıya bakarak söylemişti.